

“MAAR EEN VOORBIJGANGER...”

DE VISIE EN ERVARINGEN VAN PROFESSIONALS MET PARTICIPATIE VAN KINDEREN IN BESCHERMINGSONDERZOEKEN VAN VEILIG THUIS EN DE RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING

Helen Bouma, Hans Grietens, Erik J. Knorth & Mónica López López - Rijksuniversiteit Groningen

November 2018

OVER HET ONDERZOEK

Op basis van artikel 12 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) hebben alle kinderen het recht te participeren in alle aangelegenheden die het kind betreffen. Bovendien benadrukt het Comité voor de Rechten van het Kind (2009) dat het alleen mogelijk is in het belang van het kind te handelen of kinderen te beschermen door hun recht op participatie te respecteren. Ook wetenschappelijk onderzoek laat zien dat participatie van kinderen kan bijdragen aan het welzijn van kinderen en het succes van interventies (Balsells, Fuentes-Peláez, & Pastor, 2017; Cashmoore, 2002; Healy & Darlington, 2009; Heimer, Näsman, & Palme, 2018; Kriz & Roundtree-Swain, 2017; Vis, Strandbu, Holtan, & Thomas, 2011).

Dit recht op participatie is een recht voor *alle* kinderen (artikel 2, IVRK). In [eerder onderzoek](#) hebben wij uiteengezet wat dit recht op participatie precies inhoudt. We spreken hier van *betekenisvolle participatie*: dat kinderen het gevoel hebben dat er naar hen geluisterd wordt en dat ze serieus worden genomen. Dit bestaat uit drie kernelementen: het informeren van kinderen als voorwaarde voor

participatie, het horen van de visie van het kind en het betrekken van deze visie in de besluitvorming. Dit is een doorgaand proces en niet iets wat op één moment kan plaatsvinden. Een vertrouwensrelatie tussen professionals en kinderen is hierin belangrijk (Bouma, Grietens, Knorth, & López López, 2017).

Duidelijke richtlijnen met betrekking tot participatie van kinderen in wetgeving en beleid zijn belangrijk voor de participatie van kinderen. Professionals spelen een cruciale rol in het daadwerkelijk faciliteren van participatie in de praktijk. Kinderen zijn hierin afhankelijk van professionals, omdat zij bepalen in hoeverre en hoe zij kinderen betrekken (Archard & Skivenes, 2009; Coyne & Harder, 2011; Dillon, Greenop, & Mills, 2015; Lundy, 2007; Pöllki et al., 2012; Van Bijleveld et al., 2015). Dit maakt inzicht in de visie en ervaringen van professionals belangrijk in onderzoek naar participatie van kinderen in de jeugdbescherming.

WAT HEBBEN WE ONDERZOCHT?

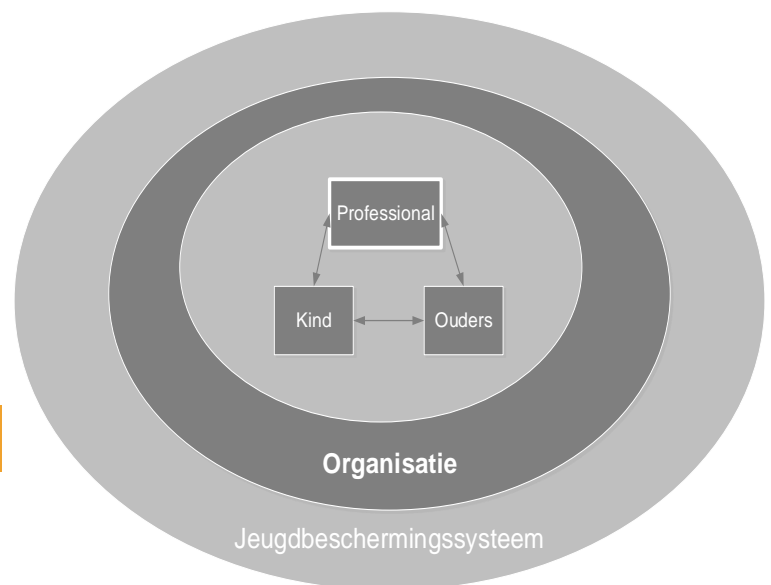
Om inzicht te krijgen in hun visie en ervaringen, hebben we gesproken met professionals betrokken bij het uitvoeren van beschermingsonderzoeken bij Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK). Er is met hen gesproken over hun visie op wat participatie van kinderen in dergelijke onderzoeken inhoudt, het belang van participatie van kinderen hierin, en in hoeverre zij denken dat kinderen in staat zijn te participeren in beschermingsonderzoeken. Daarnaast hebben we met hen gesproken over wat zij als helpende factoren en belemmerende factoren ervaren voor het faciliteren van participatie.

WIE HEBBEN WE GESPROKEN?

We hebben 31 professionals gesproken, waarvan 19 onderzoekers van Veilig Thuis en 12 raads- onderzoekers. Onder de onderzoekers van Veilig Thuis waren ook personen die zich enkel richten op het uitvoeren van crisisonderzoeken, alsmede gedragswetenschappers die onderzoeken uitvoeren. We spraken 25 vrouwen en 6 mannen, in de leeftijd van 25 tot en met 62 jaar oud. Terwijl sommige professionals nog maar kort bij Veilig Thuis of de RvdK werkten, waren anderen hier al lange tijd werkzaam; dit varieerde van drie maanden tot 25 jaar. Bovendien was het voor sommige professionals hun eerste baan (in de jeugdzorg), terwijl anderen al eerdere werkervaring hadden in jeugdzorg, bijvoorbeeld als gezinsvoogd.

RESULTATEN

Uit deze interviews komt naar voren dat de visie en houding van professionals gerelateerd zijn aan hun ervaringen met contextuele factoren op verschillende niveaus (zie onderstaand figuur).

Ten eerste - op het niveau van de hulpverleningsrelatie met kinderen en ouders spelen kenmerken van kinderen en ouders een rol voor professionals. Ten tweede - omdat de professionals met deze kinderen en ouders werken binnen de context van Veilig Thuis of de RvdK, spelen organisatorische factoren binnen deze instellingen een rol. Ten derde - Veilig Thuis en de RvdK hebben een bepaalde plaats en rol binnen de gehele keten van jeugdbescherming, wat eveneens invloed heeft op hun visie op participatie van kinderen.

CONTEXTUELE FACTOREN

JEUGDBESCHERMINGSKETEN

Professionals benadrukken dat participatie van kinderen afhankelijk is van de rol die je hebt; zo geven ze bijvoorbeeld aan dat het iets anders inhoudt voor een jeugdbeschermer dan voor een onderzoeker. In de keten van jeugdbescherming van melden tot en met hulpverleners richten professionals van Veilig Thuis en de RvdK zich op het uitvoeren van beschermingsonderzoeken. Professionals benoemen dat zij in hun rol als onderzoeker **kort betrokken en geen hulpverlener** zijn. Sommige professionals omschrijven zichzelf als ‘*maar een voorbijganger*’ in het leven en het jeugdbeschermingstraject van het kind. Dit maakt het voor deze professionals moeilijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen met kinderen, wat weer de communicatie met hen kan bemoeilijken: *“Maar over het algemeen spreken we ze niet vaak en dat vind ik wel een struikelblok, omdat je juist bij sommige kinderen eerst wat vertrouwen moet hebben voordat ze kunnen praten, dus dat is wel lastig.”* Bovendien benadrukken zij dat ze onderzoeker zijn en geen hulpverlener en daarom *“niet te veel willen openbreken en niet overal in willen wroeten”*.

ORGANISATIE: VEILIG THUIS & RVDK

Op het niveau van de organisatie geven professionals allereerst aan dat **visie en aandacht binnen de organisatie** belangrijk zijn voor participatie van kinderen. Professionals ervaren dat dit stimulerend werkt en maakt dat participatie de standaard wordt. Ze voelen zich gesteund wanneer zij kunnen samenwerken met collega’s in gesprekken met kinderen, wanneer participatie

besproken wordt binnen de organisatie en wanneer zij hulp en advies kunnen vragen van collega’s. Een professional van Veilig Thuis vertelt hoe ze op hun locatie altijd hulp kunnen vragen van de gedragswetenschapper: *“Soms als je zoiets hebt van oh dit is misschien een lastig gesprek, je kan ook altijd een samen doen, je kan een gedragswetenschapper vragen om het te doen voor jou, het gesprek.”* Daarnaast zijn praktische faciliteiten belangrijk voor professionals, zoals de beschikbaarheid van een auto en een kindvriendelijke gespreksruimte.

Ten tweede, ondanks dat de meeste professionals zich vaardig en comfortabel voelen in de communicatie met kinderen, onderstrepen zij het **belang van training in communicatie met kinderen**, omdat dit een *“een vak apart”* is en anders dan communicatie met volwassenen. Professionals benadrukken het belang van de locatie en manier van communicatie en dat het noodzakelijk is hier open en flexibel in te zijn om zo aan te kunnen sluiten bij het kind. Zo vertelt een raadsonderzoeker: *“Of, en dat wil ik ook best op een ja, een out of the box, ze mag me ook een brief schrijven, als ze dat prettig vindt, of dat we het telefonisch doen. En ze mag ook zeggen op kantoor of juist bij haar thuis of juist op school. Hè, daar kunnen we allerlei manieren in bedenken.”* Ook hulpmiddelen zoals de Drie Huizen Methode en ‘Mijn Leven’ zijn helpend voor professionals in de communicatie met kinderen. Echter, er zijn specifieke situaties waarin professionals meer moeilijkheden ervaren in de communicatie met kinderen: het verschilt tussen professionals met welke leeftijd zij zich het meest vaardig voelen en sommige professionals beschrijven belemmeringen in het communiceren met kinderen die geen Nederlands spreken, psychiatrische problematiek of een verstandelijke

beperking hebben en wanneer kinderen “niks willen”. Terwijl sommige professionals aangeven dat ze genoeg training krijgen en trainingen mogelijk zijn binnen de organisatie, hebben anderen behoefte aan meer training, bijvoorbeeld in het communiceren met specifieke doelgroepen of om meer of nieuwe methodieken te leren.

Een derde aspect op het niveau van de organisatie is het beleid en de richtlijnen voor participatie van kinderen. Voor de meeste professionals is het beleid helder; zij geven aan dat het deel is van een onderzoek en dat het verplicht is, of in ieder geval het uitgangspunt, dat je een kind tenminste ziet en spreekt vanaf een bepaalde leeftijd. Enerzijds zijn er professionals die het helpend en belangrijk vinden dat het **verplicht is vanuit het beleid en gecontroleerd wordt** en dat je je moet verantwoorden wanneer je je niet aan deze richtlijnen houdt: “Nou het is best wel een hele strikte regel dat het gewoon altijd moet. En als je d'r van afwijkt, dan moet je dat verantwoorden. En dat vind ik wel eh, ik vind dat wel goed. Want d'r zijn natuurlijk ook allerlei dingen die niet zoveel met het kind te maken hebben die misschien af en toe je zouden kunnen laten denken dat het niet hoeft dit keer. Ofwel dat je iets voor een bepaalde datum moet afronden en het agenda-technisch niet lukt om een afspraak te plannen. Nou, dat dat dan geen redenen kunnen zijn.” (raadsonderzoeker) Sommige professionals ervaren dat er niet genoeg gecontroleerd wordt of deze richtlijnen worden nageleefd, waardoor participatie afhankelijk wordt van de onderzoeker. Anderzijds waarderen professionals **vrijheid en ruimte in het beleid voor eigen aanpak**. Sommige professionals zeggen dat een standaardbeleid niet mogelijk is en dat je kinderen niet altijd ‘standaard’ moet betrekken; dit zou maatwerk moeten zijn: “Nee, het

enige wat mij belemmert is dat er een standaardafpraak is dat je kinderen altijd spreekt, moet spreken. Dat vind ik een mits. En bij mij is die mits er al best wel snel. [...] Maar ik vind dat daar iets meer afgestemd mag worden op het kind in persoon.” (raadsonderzoeker)

Tot slot zijn tijds- en werkdruk belangrijke thema's in de ervaringen van professionals. Sommige professionals ervaren **tijdsdruk en werkdruk als een belemmering** voor participatie van kinderen; zij ervaren de wachtlijsten en focus op “productie draaien” als druk. Zo vertelt een onderzoeker van Veilig Thuis: “Maar als jij in een onderzoek alleen nog de kinderen hoeft te spreken en alles is wel helder en d'r komen zes crisissen tussendoor, nou dan moet je wel sterk zijn om te zeggen: nee ik wil toch nog, ja die kinderen gaan spreken. [...] Dus daar, dat is een belemmerende factor, dat altijd meer werk is dan je rond kan bouwen.” Echter, andere professionals die ook tijds- en werkdruk ervaren stellen dat **dit nooit een argument** mag zijn in het kader van participatie van kinderen. Sommigen brengen naar voren dat er altijd tijd en ruimte is om met kinderen in gesprek te gaan, ook wanneer je denkt dat er een extra afspraak nodig is. Anderen omschrijven het belang van het zien van het kind tijdens het onderzoek en geven aan dat ze zich nooit zullen laten opjagen door tijds- en werkdruk. Een raadsonderzoeker vertelt hierover: “Ik wil mezelf maar ook het kind aan kunnen kijken en zeggen ik heb het juiste voor 't kind gedaan in deze situatie. En als dat betekent dat ik dan maar een productienorm of m'n doorlooptijdnormen niet haal, prima.”

KENMERKEN VAN KINDEREN EN OUDERS

Op het niveau van de directe hulpverleningsrelatie ervaren professionals dat kenmerken van ouders en kinderen invloed hebben op participatie van kinderen.

KINDEREN

Allereerst geven professionals aan dat **participatie verschilt per kind**. Hoewel voor veel professionals de (manier van) participatie voornamelijk afhangt van de leeftijd van het kind, benoemen professionals ook andere kindkenmerken, zoals beperkingen, het ontwikkelingsniveau en psychiatrische problematiek. Gerelateerd aan de leeftijd van het kind maken professionals veelal het onderscheid tussen het *zien* en *spreken* van het kind. De meeste professionals willen kinderen tenminste zien tijdens hun onderzoek; een raadsonderzoeker benadrukt dat de leeftijd van het kind dan ook nooit een excuus kan zijn om het kind niet te betrekken: *“Stel dat het om een baby gaat, dan wil ik altijd het kindje wel zien. [...] Het is wel waar je onderzoek naar doet, dus het is heel gek als je dan zo iemand helemaal niet hebt gezien.”* Echter, sommige professionals zeggen dat *“hoe ouder het kind, hoe vanzelfsprekender dat je het kind spreekt.”* Bovendien is het volgens hen niet altijd nodig om jongere kinderen te zien tijdens het onderzoek. Zo vertelt een onderzoeker van Veilig Thuis: *“Hele kleintjes vaak, die zie je, of nou ja, net of ze aanwezig zijn op dat moment, als je met de ouders spreekt. [...] Maar ik zou geen kinderen opzoeken op hun peuterspeelzaal om ze te observeren of zo, nee absoluut niet.”* De leeftijdsgrenzen die professionals noemen voor het praten met kinderen verschillen sterk: er zijn professionals die benadrukken dat zij zo jong mogelijk met kinderen willen praten en die

aangeven dat dit al kan met kinderen vanaf twee of drie jaar, maar ook de leeftijd van zes jaar wordt veel als ondergrens gegeven. Echter, door andere professionals worden leeftijdsgrenzen genoemd van acht tot twaalf jaar voor het in gesprek gaan met kinderen. Voor een aantal professionals is het verbeteren van de participatie van jonge kinderen een belangrijk aandachtspunt.

Veel professionals ervaren dat er altijd een vorm van participatie mogelijk is voor kinderen, wanneer je dit op de juiste manier doet en hen ondersteunt; **kinderen krijgen veel mee en kunnen vertellen over hun beleving**, zo ervaren professionals. Een onderzoeker van Veilig Thuis geeft aan: *“Ik vind het een onderschatting van kinderen als je dat, als je het er niet in betreft. Dan neem je hun niet serieus genoeg.”* Professionals benadrukken dat kinderen open en eerlijk kunnen zijn en dat kinderen soms met hele goede ideeën en oplossingen kunnen komen. Echter, professionals ervaren ook dat **kinderen niet altijd alles (kunnen) vertellen** of helemaal eerlijk kunnen zijn, bijvoorbeeld door angst, loyaliteit of beschadigd vertrouwen, maar ook omdat er geen vertrouwensband is met het kind. Sommige professionals ervaren dan ook dat kinderen niet altijd in staat zijn tot participatie. Een onderzoeker van Veilig Thuis vertelt hierover: *“Nee, ze kunnen zo angstig zijn dat ze gewoon niks durven te vertellen. Dan weet je wel, meestal wel, dat er iets niet klopt. Maar goed, weet je, dan moet je ook niet verder gaan als kinderen zo bang zijn dat ze niks durven te vertellen.”*

Verder beschrijven professionals kinderen veelal als **kwetsbaar** en benadrukken ze het belang om voorzichtig en zorgvuldig te zijn. Aan de ene kant kan deze kwetsbaarheid voor sommige professionals

een reden zijn om kinderen juist wél te betrekken en zo voor hen op te komen en gevoelens van schuld en verantwoordelijkheid weg te kunnen nemen: *“Want het is allemaal al zo veel en er wordt al allemaal zo veel achter je rug ook gedaan. Dus dan vind ik het juist als we aan Veilig Thuis denken dat wij dat moeten doen, dus gewoon open kaart spelen.”* Een raadsonderzoeker ervaart dat participatie de verantwoordelijkheid van kinderen juist kan verminderen: *“Dus ik denk juist door het kind te laten participeren en serieus te nemen dat het kind misschien dan juist het vertrouwen krijgt in de volwassenen en daardoor in die verantwoordelijkheid om te gaan loslaten. Dus ik zie dat meer als dat het één het ander versterkt.”* Voor andere professionals vormt deze kwetsbaarheid juist een reden om voorzichtig te zijn met het betrekken van kinderen omdat het een belasting kan zijn voor hen: *“Kies je dan voor je dossier helder en sluitend krijgen en de zorg duidelijk op tafel krijgen of kies je er voor om dat niet te doen omdat je juist het kind wil beschermen? Door niet met het kind in gesprek te gaan? Want het kan het kind ook belasten en dan zet je een kind ook wel in de spagaat soms.”* Professionals kunnen hierin een spanning ervaren tussen kinderen betrekken en hen kind willen laten zijn en hen niet belasten met zaken voor volwassenen. Een professional van de RvdK vertelt hierover: *“Ja je wil niet dat een kind parentificeert, ook niet, je wil een kind zo lang mogelijk kind houden. Ik vind het soms tegenstrijdig.”*

OUDERS

Professionals geven aan dat de houding van ouders belangrijk is voor participatie van kinderen, omdat **ouders een belangrijke rol spelen en veel invloed hebben** hierop. Veel professionals geven aan dat toestemming van ouders nodig is of dat zij ouders ten minste moeten informeren voordat zij met kinderen kunnen afspreken. Ondanks dat transparantie richting ouders belangrijk is voor professionals, geven zij ook aan dat dit moeilijk kan zijn: *“Nou ik merk wel soms dat eh dat de ouder daarin wel belemmerend kan zijn. Omdat ze soms zo volhouden dat eh kindje niks heeft meegekregen van de situatie. Dus dat ze het ook onzin vinden dat er dan iemand met haar of zijn kind gaat spreken over huiselijk geweld.”* (Veilig Thuis onderzoeker) Ook het informeren van de ouders ná het gesprek met het kind kan complex zijn, zo vertellen professionals, bijvoorbeeld wanneer kinderen negatieve informatie over ouders gedeeld hebben. Sommige professionals vinden dat er hiermee teveel op ouders gefocust wordt en kinderen centraler zouden moeten staan. Verder wijzen professionals op de invloed van ouders op wat kinderen vertellen en in hoeverre kinderen open kunnen zijn richting professionals, bijvoorbeeld in verband met loyaliteit jegens de ouders: *“Soms zijn kinderen nog aan het worstelen met “als ik hier zo iets zeg, hoe gaat mama het vinden, hoe gaat die het vinden”. Dus dat zie je ook soms, dat ze niet geheel in het gesprek zitten, want ze zitten ook nog thuis.”* (Veilig Thuis onderzoeker) Dit onderstreept voor professionals het belang om kinderen individueel te spreken, zonder de aanwezigheid van ouders.

VISIE VAN PROFESSIONALS

Deze factoren op de verschillende niveaus van de context waarin de professionals werken hebben invloed op hoe zij participatie van kinderen omschrijven en vormgeven in hun beschermingsonderzoeken bij Veilig Thuis en de RvdK. Ook hangen de ervaringen van professionals met deze factoren samen met hun visie op het belang van participatie van kinderen in deze onderzoeken.

WAT IS PARTICIPATIE?

Professionals omschrijven participatie van kinderen als een breed concept, verschillend per situatie en rol, en definiëren participatie van kinderen als “*een stem geven*”, “*luisteren*”, “*betrekken*”, en “*serius nemen*”. Meer concreet leggen zij participatie uit als het zien en/of spreken van kinderen, wat zij vaak relateren aan de leeftijd van het kind. Het verschilt tussen professionals in hoeverre zij kinderen *altijd* willen zien en/of spreken. Zo zijn er professionals die noemen dat het zeker niet altijd nodig is om kinderen te zien of te spreken tijdens het onderzoek of dat het soms genoeg is om kinderen alleen even te zien, terwijl andere professionals aangeven dat zij kinderen (bijna) altijd zien en zo jong mogelijk ook spreken. Tot slot benadrukken veel professionals dat participatie een *mogelijkheid* en *keuze* is voor het kind in plaats van een verplichting. Zo vertelt een professional van Veilig Thuis dat kinderen de ruimte moeten hebben om alles te zeggen wat ze willen zeggen, maar dat het ook oké is als ze iets niet willen vertellen. Een raadsonderzoeker geeft aan dat het voor haar het belangrijkste is dat kinderen *ergens* hun verhaal kunnen doen, maar dat dit niet per se bij haar hoeft te zijn; dit is aan het kind.

Wat betreft het moment, willen veel professionals kinderen *zo snel mogelijk* zien aan het begin van het onderzoek. Terwijl professionals van Veilig Thuis meestal één afspraak met het kind lijken te hebben, lijkt het voor raadsonderzoekers gebruikelijker om het kind twee keer te zien, ook aan het einde van het onderzoek. Een aantal professionals van zowel Veilig Thuis als de RvdK benadrukken het belang van het betrekken van het kind gedurende het hele proces, zoals een raadsonderzoeker vertelt: “*Dus ik vind eigenlijk dat je een kind, rekening houdend met natuurlijk de leeftijd en het niveau, maar niet te vroeg en niet te lang kan meenemen in het proces.*”

Wanneer we kijken naar het *informer*en van het kind, onderstrepen professionals het belang van openheid en transparantie en het geven van uitleg aan het kind. Zij focussen voornamelijk op het informeren van kinderen over de zorgen of de melding, het onderzoek en de rol van de professional. Sommige professionals benadrukken daarnaast dat het belangrijk is om kinderen uit te leggen wat je met hun verhaal gaat doen, bijvoorbeeld dat zij ook ouders hierover zullen informeren, en dat zij geen geheimhouding kunnen beloven. Ook vertelt een aantal professionals dat zij kinderen uitleggen dat zij niet schuldig zijn aan de situatie en dat de situatie niet ‘normaal’ is. Wanneer professionals de visie van het kind *horen*, spreken zij vaak over hoe het met het kind en het gezin gaat, de krachten en de zorgen. Daarnaast bespreken professionals de wensen en behoeften van het kind. Wat betreft het *betrekken* van de visie van het kind in de besluitvorming lijkt het voor professionals moeilijker dit te concretiseren; zij vertellen dat het verhaal van het kind in het onderzoeksrapport komt, en dat de visie van het kind meegenomen wordt in de besluitvorming, net als de informatie van anderen.

Echter, dit betekent niet voor professionals dat zij ook *“per se beslissen wat het kind wil”*.

Een belangrijk thema in de omschrijving van professionals van participatie van kinderen in de beschermingsonderzoeken is de **terugkoppeling naar het kind aan het einde van het onderzoek**. Voor professionals van de RvdK lijkt het gebruikelijker om het kind een tweede keer te zien en dan een terugkoppeling te geven over het onderzoek en het besluit. Professionals van Veilig Thuis vertellen dat zij soms oudere kinderen informeren na het onderzoek, bijvoorbeeld door een brief te sturen, te bellen en soms in een afspraak, maar dat deze informatie vaak via ouders gaat, vooral wanneer kinderen jonger zijn. Een professional vertelt hierover: *“Meestal stuur je een afsluitbrief of je belt even met de ouders van dit en dit hebben we besproken en gedaan en besloten. En dan denk ik ja, oké, ga je er maar vanuit dat de kinderen dat ook horen eigenlijk.”* Een aantal professionals benadrukt het belang van een terugkoppeling naar het kind zelf, omdat zij willen dat kinderen een *“neutrale boodschap”* krijgen en hen duidelijkheid willen geven, *“zeker in tijden van onzekerheid en onveiligheid”*; deze professionals willen dan ook graag de terugkoppeling richting kinderen verbeteren. Een onderzoeker van Veilig Thuis zegt hierover: *“Ik doe aan het einde nog zo’n brief, maar is dat allemaal nou voldoende? [...] Ik denk dat het voor kinderen heel belangrijk is om te weten wat, waar ze aan toe zijn. [...] Laten we er dan toch voor zorgen dat ze daar nog een klein beetje, dat ze daar wat duidelijkheid in hebben.”* Echter, sommige professionals van de RvdK leggen ook uit hoe complex een terugkoppeling aan het kind kan zijn, vooral bij jongere kinderen, en willen hier graag meer flexibiliteit in. Zo is het bijvoorbeeld moeilijk

om uit te leggen wat een OTS inhoudt of dat de RvdK alleen de kinderrechter adviseert en het advies dus niet per se het uiteindelijke besluit is. Een raadsonderzoeker vertelt dat er bovendien lange tijd kan zitten tussen het advies van de RvdK en het besluit van de kinderrechter, wat de terugkoppeling aan het kind nog ingewikkelder kan maken: *“Ik vertel soms ook wel de weg die bewandeld moet worden, zonder dat ik dan direct een uitkomst, want er zit soms wel een half jaar tussen. En wij geven advies. Dus dat is, ik vind dat wel geregeld dilemma’s opwerpen.”*

BELANG VAN PARTICIPATIE

Terwijl er aan de ene kant een aantal professionals zijn die kinderen *altijd* willen zien of spreken, zijn er aan de andere kant sommige professionals die het lang niet altijd nodig vinden in hun onderzoek. Echter, veel professionals zitten hier ‘tussenin’. Zij onderstrepen het belang en de toegevoegde waarde van participatie van kinderen voor het beschermingsonderzoek als ook voor het kind zelf. Echter, vanuit hun rol als onderzoeker en hun korte betrokkenheid, spreken zij ook hun twijfels hierover uit en geven zij aan dat het een bewuste keuze en afweging moet zijn of participatie écht nodig is voor het onderzoek en écht het beste is voor het kind.

BELANG VOOR HET ONDERZOEK

Professionals benadrukken dat participatie van kinderen **essentieel is en altijd van toegevoegde waarde voor het onderzoek**, omdat praten met het kind, maar ook een observatie, je altijd iets vertelt. Bovendien gaat het in het onderzoek om het kind. Een raadsonderzoeker vertelt hierover: *“Ik kan toch niet een onderzoek gaan doen en afronden zonder dat ik het kind echt gezien heb?! [...] Ja, het is toch*

een indruk, en je ziet ook, ik kan wel op papier krijgen van hulpverleners wat voor kind het is, maar als ik dan zelf d'r mee in gesprek, dat is toch van heel veel meerwaarde." Participatie is dan ook nodig om informatie en een duidelijk beeld van de situatie te krijgen. Zij geven aan dat het nodig is om inzicht te krijgen in de *eigen* beleving van kinderen, waar het uiteindelijk om gaat, zo vertelt een raads- onderzoeker: *"Ook omdat ze ook een eigen mening kunnen hebben, en hun beleving is heel belangrijk, ja. Want sommige kinderen hebben helemaal geen last van een vechtscheiding, en andere kinderen hebben heel veel last. Weet je, het kan zelfs binnen een gezin kan het heel verschillend zijn."* Bovendien kan het perspectief van het kind verschillen van de visie van ouders, zo ervaren professionals. Sommige professionals benadrukken dat participatie van kinderen nodig kan zijn om een compleet en objectief beeld te krijgen van de situatie. Tot slot beschrijven professionals hoe het terugkoppelen van het verhaal van het kind naar ouders een belangrijk effect kan hebben; het kan de ogen van ouders openen wat kinderen meekrijgen van de situatie en wat de impact op het kind is.

Echter, professionals brengen ook naar voren dat het betrekken van kinderen **altijd een bewuste keuze moet zijn**. Hierin is het van belang af te wegen in hoeverre het van toegevoegde waarde is, omdat het niet altijd noodzakelijk is voor het onderzoek: *"Ja, dus alles moet wel een doel hebben. Ja. En als ik het doel niet helder heb of ik heb geen doel, dan moet ik me soms dus afvragen: moet ik dit kind zien?"* Zij benadrukken dat participatie van kinderen geen doel op zich moet zijn of enkel het volgen van de richtlijnen moet zijn. Sommige professionals beschrijven dat wanneer de situatie en/of het besluit al duidelijk is, gebaseerd op bijvoorbeeld informatie

van ouders en leerkrachten, dit een reden kan zijn om het kind niet te betrekken, omdat zij in hun rol als onderzoeker alleen hoeven te weten wat nodig is voor hun onderzoek en dan dus al genoeg informatie hebben: *"Ik ben echt puur een onderzoeker en als ik weet als onderzoeker wat het probleem is en wat voor hulp er in moet komen, laat ik dat soms lopen."* Daarnaast lijkt de toegevoegde waarde van participatie van kinderen voor professionals af te hangen van de melding. Zo noemen onderzoekers bijvoorbeeld dat wanneer een melding niet waarheidsgetrouw is, geen betrekking heeft op het kind of geen zorgen opwerpt, zij het zien van het kind niet altijd nodig vinden.

BELANG VOOR HET KIND

Eenzijds beschrijven professionals participatie als **belangrijk en helpend voor kinderen**. Veel professionals benadrukken dat kinderen vaak meer van de situatie meekrijgen dan men denkt: *"Omdat ze haarfijn aanvoelen als dingen niet kloppen, ook al heeft het niks met hen te maken. [...] Als ouders zeggen van ja hij was er niet bij, maar nee eh we merken toch dat kinderen hele goeie voelsprietten hebben en heel goed weten wat er aan de hand is."* (Veilig Thuis onderzoeker) Daarom kan participatie belangrijk zijn om gevoelens van onzekerheid en onrust weg te nemen bij het kind. Zo vertellen professionals bijvoorbeeld hoe belangrijk het is kinderen uit te leggen dat zij niet schuldig of verantwoordelijk zijn voor de situatie en om een norm te zetten dat de situatie 'niet normaal' is. Echter, professionals kunnen dit ook als complex ervaren, bijvoorbeeld wanneer de situatie uiteindelijk niet verbetert: *"Dat ik denk: maar ik heb jou hier wel bewust gemaakt dat jouw thuissituatie niet normaal is, terwijl het voor jou normaal was."*

Waardoor het te leven was. En je hebt hoop gehad. En uiteindelijk is die hoop teleurgesteld. En dat vind ik een lastige, dat ik soms denk van ja heb ik hier dan goed aan gedaan?" (Veilig Thuis onderzoeker)

Verder omschrijven professionals de mogelijkheid tot participatie als recht doen aan het kind en hun recht op participatie, omdat het juist om het kind gaat in het onderzoek. Een onderzoeker van Veilig Thuis vertelt hoe zij het ziet als een belangrijke boodschap richting kinderen: *"Precies, wat doe je eigenlijk als je alleen met ouders gaat zitten praten en het kind daar buiten laat. Eigenlijk zeg je dan aan het kind: je bent niet belangrijk."* Bovendien geven deze professionals aan dat kinderen het fijn kunnen vinden om hun verhaal te delen en mee te denken in het proces; dit kan belangrijk zijn voor kinderen om later met een goed gevoel terug te kunnen kijken op het jeugdbeschermingstraject.

Echter, een deel van de professionals geeft ook aan dat **participatie niet altijd het beste is voor het kind**, omdat het heel ingrijpend en spannend kan zijn voor kinderen en daarmee een belasting. Voor veel professionals is dit gerelateerd aan hun korte betrokkenheid, zoals een raadsonderzoeker vertelt: *"Er zijn zoveel mensen die eigenlijk van alles van ze willen weten en die ze nooit meer zien waardoor ik wel denk van ja... Ik vind het voor mezelf vaak krom om kinderen niet te benaderen, maar dan denk ik ja is dat nou voor dat kind dan zoveel beter als eigenlijk de ondertoezichtstelling of welke maatregel er ook uitkomt of welk advies, als je dat nou eigenlijk ook wel weet of dat er wel of niet komt zonder de informatie van het kind zelf?"* Professionals

benadrukken dat het belangrijk is om na te gaan in hoeverre het kind echt profiteert van participatie en niet enkel of het van meerwaarde is voor het onderzoek. Vanuit hun rol als onderzoeker en korte betrokkenheid kunnen professionals ervoor kiezen om het betrekken van kinderen over te laten aan al betrokken of toekomstige hulpverleners of om informatie over het kind bij deze professionals in te winnen, om zo te voorkomen dat kinderen met *"nog een nieuw gezicht"* te maken krijgen. Een professional van Veilig Thuis geeft aan: *"Maar als ik denk ik zou het kind daarmee misschien meer schaden, hè, want stel dat het kind al tig therapeuten heeft, ja dan denk ik van, dan heb ik liever even contact met die therapeuten dan het kind opnieuw weer te spreken, dat vind ik dan ook niet functioneel."* Een crisisonderzoeker van Veilig Thuis benoemt dat hij vanuit zijn functie kinderen soms juist niet betreft om recht te doen aan het kind: *"Ik ga niet voor de lol een kind belasten met mijn aanwezigheid. Ik vind wel, wij zijn voorbijgangers, eh, dus we hebben het kind serieus te nemen. En een kind is soms een hele belangrijke informatiebron. Maar in een crisisinterventie is het soms ook zo dat al helder is dat we crishulpverlening in gaan zetten, die rustig perspectief gaat bepalen, die meerdere keren langs gaat komen. Dan kies ik er soms voor om niet het kind te spreken, want dan hoor ik een verhaal aan, binnen de tijd dat een kind zich kan concentreren, zeg een half uur, zeg "Nou dat is een mooi verhaal, dankjewel, en je ziet me vanaf morgen nooit meer, want dan heb ik iemand anders geregeld die het van me over gaat nemen". Dat vind ik geen eerlijke boodschap".*

CONCLUSIE

In de visies en ervaringen die professionals met ons deelden zien we verschillen tussen professionals hoe zij participatie zien en vormgeven in de praktijk. Dit onderzoek laat zien hoe de houding en visie van professionals met betrekking tot participatie van kinderen bepalend is voor of en hoe zij kinderen betrekken in de beschermingsonderzoeken die zij uitvoeren. Daarnaast zien we hoe de context waarin de professionals werken invloed heeft op hun visie; de ervaringen en visie van professionals met betrekking tot de ouders en kinderen met wie zij werken, de organisatorische factoren bij Veilig Thuis en de RvdK, en hun rol in de gehele keten van jeugdbescherming. Al deze aspecten beïnvloeden hoe zij (het belang van) participatie van kinderen in de fase van onderzoek van de jeugdbeschermingsketen zien en vormgeven.

BETEKENISVOLLE PARTICIPATIE

Betekenisvolle participatie van kinderen in de jeugdbescherming houdt in dat zij het gevoel hebben dat er naar hen geluisterd wordt en dat ze serieus worden genomen en bestaat uit het informeren van kinderen als voorwaarde voor participatie, het horen van de visie van het kind en het betrekken van deze visie in de besluitvorming in een continu proces (Bouma, Grietens, Knorth, & López López, 2017). Kennis over wat 'betekenisvolle participatie' inhoudt kan professionals handvatten geven om kinderen te betrekken in beschermingsonderzoeken, de verschillen hierin tussen professionals verkleinen en kan de mogelijkheden tot participatie voor kinderen vergroten (zie hiervoor ook het rapport [Betekenisvolle participatie](#)).

Allereerst is de veelbesproken terugkoppeling van het besluit hierin een belangrijk onderdeel: het is voor kinderen belangrijk te weten wat het uiteindelijke besluit is en of en hoe hun visie is meegewogen in de besluitvorming; op deze manier weten zij dat er naar hun verhaal geluisterd is en dat zij serieus genomen zijn. Ten tweede lijken professionals het informeren van kinderen voornamelijk te richten op het inhoudelijk informeren over de melding en het onderzoek. Zoals een aantal professionals aangeeft, is het daarnaast belangrijk kinderen te informeren over hun recht op te groeien in veiligheid, om zo een norm te zetten, kinderen te 'ontschuldigen' en de situatie waarin zij opgroeien in perspectief te plaatsen (Gezondheidsraad, 2011; Pöllki et al., 2012). Tot slot zien we dat het betrekken van de visie van kinderen in de besluitvorming moeilijker te concretiseren is voor professionals; aandacht en handvatten voor deze laatste stap van betekenisvolle participatie zijn daarom belangrijk.

PARTICIPATIE IS EEN RECHT VOOR ALLE KINDEREN

Participatie verschilt per kind, zo geven professionals aan. Zij hanteren hierin verschillende leeftijdsgrenzen en geven op verschillende manieren invulling aan participatie van kinderen; dit maakt dat de mogelijkheden om te participeren voor kinderen verschillen per professional en dus per kind. In lijn met het non-discriminatie beginsel uit artikel 2 van het IVRK is participatie een recht voor *alle* kinderen: er wordt benadrukt dat extra inspanning

nodig is om participatie ook mogelijk te maken voor kinderen die hierin moeilijkheden ervaren, zoals jonge kinderen, kinderen die de Nederlandse taal niet spreken en kinderen met beperkingen. Het uitgangspunt is dat élk kind in staat is een visie te vormen en deze te uiten en dat de professional manieren zoekt om aan te sluiten bij manieren van communicatie van het kind, zoals non-verbale vormen van communicatie (CRC, 2009).

VERTROUWENSRELATIE

Een vertrouwensrelatie wordt gezien als een belangrijke basis voor participatie van kinderen. Uit de interviews komt naar voren dat professionals ervaren dat zij in hun rol als ‘voorbijganger’ geen vertrouwensband met het kind kunnen opbouwen. Dit kan vragen en twijfels met zich meebrengen voor professionals of participatie vanuit hun rol en korte betrokkenheid wel écht het beste is voor het kind, of dat zij het betrekken van kinderen beter over kunnen laten aan hulpverleners die wél een hulpverleningsrelatie en vertrouwensband hebben of kunnen gaan opbouwen met het kind. Om hier meer inzicht in te krijgen is het belangrijk om op het niveau van de jeugdbeschermingsketen na te gaan in hoeverre de betrokkenheid van de vele organisaties en professionals bij gezinnen als ‘kindvriendelijk’ en ‘participatievriendelijk’ wordt ervaren door kinderen, en wat hierin hun wensen en behoeften zijn. Op casusniveau kan het betrekken van kinderen in deze vraag, bijvoorbeeld door kinderen keuze te geven met wie zij in gesprek willen, professionals handvatten geven.

PARTICIPATIE IS EEN RECHT

Kinderen de mogelijkheid tot participatie geven is een *plicht* voor professionals, maar participatie is een *recht* voor kinderen; kinderen mogen participeren, maar moeten niets. Om een keuze te kunnen maken wel of niet te willen participeren in een beschermingsonderzoek, is goed informeren een belangrijke voorwaarde. Naast inhoudelijk informeren is het van belang dat kinderen geïnformeerd worden over hun recht op participatie, alsook over de mogelijkheden en mogelijke consequenties en impact hiervan. Zoals door een aantal professionals genoemd werd in de interviews, kan er samen met kinderen gekeken worden of en hoe zij willen participeren; op deze manier betrek je kinderen niet alleen bij de uiteindelijke besluitvorming, maar ook bij de ‘procesbeslissingen’ in het onderzoek (bijvoorbeeld op welke locatie ze in gesprek willen, of ze hun gespreksverslag nog willen bespreken voordat dit in het rapport komt en op welke manier hun informatie met ouders gedeeld kan worden). Het betrekken van kinderen in dergelijke beslissingen over hun participatie en over de stappen in het proces kan hen wat meer grip en regie geven in het proces, en is belangrijk voor het creëren van een gevoel van veiligheid en daarmee helpend voor het kunnen delen van hun visie (Lundy, 2007).

WAT HELPT PROFESSIONALS?

NIVEAU VAN DE JEUGDBESCHERMINGSKETEN

Op het niveau van het overkoepelende jeugdbeschermingssysteem is de rol van professionals een belangrijke factor. Het gaat dan om hun rol als onderzoeker en hun korte betrokkenheid in het leven en het jeugdbeschermingstraject van kinderen, naast de betrokkenheid van vele andere professionals. Aandacht voor de vragen en twijfels van professionals hierover alsook aandacht voor participatie van kinderen door deze hele keten van jeugdbescherming is belangrijk. Hierdoor kan duidelijkheid en continuïteit voor kinderen worden gewaarborgd. Ook professionals krijgen zo duidelijkheid en inzicht in de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende betrokken organisaties en collega-professionals. Verder is op casusniveau overleg tussen professionals belangrijk om zo duidelijke afspraken te maken 'wie wat doet'.

ORGANISATORISCH NIVEAU

Op het niveau van de organisaties Veilig Thuis en de RvdK is het ondersteunen van professionals in het faciliteren van participatie helpend. Het aandacht besteden aan en bespreken van participatie op de werkvloer is bijvoorbeeld belangrijk om professionals de mogelijkheid te geven om hulp en advies te kunnen vragen, om een gemeenschappelijke visie op participatie te kunnen ontwikkelen, en om inzicht te krijgen in wat professionals helpt of belemmert in het betrekken van kinderen in de onderzoeken. Dit kan inzicht geven in de behoeften van professionals. Zo geeft dit onderzoek inzicht in het belang van genoeg tijd en ruimte voor het faciliteren van participatie van kinderen en in het belang van training in de communicatie met kinderen.

PROFESSIONALS - KINDEREN - OUDERS

Meer aandacht voor en training in de participatie van specifieke doelgroepen en inzicht in de kwetsbaarheid van kinderen en hun mogelijkheden tot participatie zijn belangrijk om participatie voor alle kinderen mogelijk te maken. Zo kunnen bijvoorbeeld trainingen over het betrekken van en communiceren met jonge kinderen helpend zijn om zo ook het participatierecht van deze groep beter te kunnen realiseren. Tot slot is aandacht voor en het bespreken van de rol en invloed van ouders belangrijk, om professionals hierin handvatten te geven.

DANKWOORD

Allereerst willen we graag de professionals van Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming bedanken voor hun tijd en het met ons delen van hun visie en ervaringen. Daarnaast willen we graag Jorinde Broekman bedanken voor haar bijdrage aan dit onderzoek.

REFERENTIES

- Archard, D. & Skivenes, M. (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14, 391-399. DOI:10.1111/j.1365-2206.2008.00606.x
- Balsells, M.A., Fuentes-Peláez, N., & Pastor, C. (2017). Listening to the voices of children in decision-making: A challenge for the child protection system in Spain. *Children and Youth Services Review*, 79, 418-425. DOI:10.1016/j.childyouth.2017.06.055
- Bouma, H., Grietens, H., Knorth, E.J., & López López, M. (2017). *Betekenisvolle participatie van kinderen in de jeugdbescherming: Inzicht in het concept en de verankering in het Nederlandse jeugdbeschermingsbeleid*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse & Neglect*, 26, 837-847.
- CRC [Committee on the Rights of the Child] (2009). *General comment no. 12. The right of the child to be heard*. Geneva: United Nations.
- Coyne, I., & Harder, M. (2011). Children's participation in decision-making: Balancing protection with shared decision-making using a situational perspective. *Journal of Child Health Care*, 15(5), 312-319. DOI:10.1177/1367493511406570
- Dillon, J., Greenop, D., & Mills, M. (2015). Participation in child protection: A small-scale qualitative study. *Qualitative Social Work*, 15(1), 70-85. DOI:10.1177/1473325015578946
- Gezondheidsraad (2011). *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: Auteur.
- Healy, K., & Darlington, Y. (2009). Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child & Family Social Work*, 14, 420-430. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2009.00613.x
- Heimer, M., Näsman, E., & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23, 316-323. DOI:10.1111/cfs.12424
- Kriz, K. & Roundtree-Swain, D. (2017). "We are merchandise on a conveyor belt": How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their care. *Children and Youth Services Review*, 78, 32-40. DOI:10.1016/j.childyouth.2017.05.001
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942. DOI:10.1080/01411920701657033
- Pöllki, P., Vornanen, R., Pusiainen, M. & Riikonen, M. (2012). Children's participation in Child-protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice*, 18(2), 107-125. DOI:10.1080/1357279.2011.646954
- Van Bijleveld, G.G., Dedding, C.W.M., & Bunders-Aelen, J.F.G. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*, 20, 129-138. DOI:10.1111/cfs.12082
- Vis, S.A., Strandbu, A., Holtan, A., & Thomas, N. (2011). Participation and health: A research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work*, 16, 325-335. DOI:10.1111/j.1365-2206.2010.00743.